

ישראל, אינדונזיה ועזה – מבט ליום שאחרי המלחמה

ד"ר גיורא אלירז¹

נובמבר 2023

הסוגייה הפלסטינית זוכה לבולטות גדולה בשיח הציבורי והפוליטי באינדונזיה. המחויבות לסוגייה הפלסטינית צומחת מתוך סולידריות דתית פאן-אסלאמיסטית ומתוך זהות לאומית המתנגדת לקולוניאליזם, ובאה לידי ביטוי גם במערכת הבחירות לנשיאות שתתקיים במחצית הראשונה של 2024. דווקא מחויבות זו לסוגייה הפלסטינית טומנת בחובה הזדמנות להיעזר ביכולותיה ויתרונותיה של אינדונזיה לעיצוב היום שאחרי המלחמה בעזה. אינדונזיה כבר הראתה שהיא מוכנה לתרום לכוחות רב-לאומיים בזירה זו, ובנוסף יש לה כלים ויכולות ייחודיים בקידומו של אסלאם מתון, ולכן תוכל לתרום לתהליכים הנחוצים של דה-רדיקליזציה בחברה הפלסטינית שלאחר המלחמה.

היחסים בין ישראל לאינדונזיה

אינדונזיה משתרעת הרחק מאזורנו, אך כדאי להפנות אליה מבט; הרביעית בעולם במספר תושביה, הראשונה בגודל האוכלוסייה המוסלמית, הדמוקרטיה השלישית בגודלה, חברה בפורום היוקרתי G-20 של הכלכלות המובילות בעולם, שחקנית מובילה בדרום-מזרח אסיה שמעמדה מתחזק גם בזירה הגלובלית, לרבות כמעורבת ביוזמות ליישוב סכסוכים. בנוסף, אינדונזיה מקיימת קשרים ענפים בעולם הערבי ואף ניסתה עם פרוץ "האביב הערבי" לסייע לקידום תהליכי דמוקרטיזציה במצרים ובתוניסיה. באזורנו ניכר דגש מיוחד בקשריה עם מדינות המחנה הפרגמטי הסוני, עמן היא חולקת אינטרס משותף להיאבק בקיצוניות דתית גם עלי ידי קידום ערכי אסלאם מתון, בבחינת דיפלומטיה של "עוצמה רכה". אין תמה אפוא, כי על רקע החתימה על הסכמי אברהם ומאמצי שכנוע אמריקאים שנעשו מולה, ואל מול הדיווחים על אפשרות נורמליזציה ביחסי ישראל וערב הסעודית, עלה שמה כמועמדת נוספת לנרמול היחסים עם ישראל.

נרמול היחסים - תרחיש שנראה רחוק בשלב זה, אך תחת נסיבות אחרות עשוי להיות אפשרי – ישרת את האינטרסים של שתי המדינות. אינדונזיה, כאחת מהכלכלות הגדולות בעולם, תתרום נדבך חשוב נוסף לכלכלה הישראלית. אינדונזיה מתירה אומנם סחר בין חברות בסקטור הפרטי בשתי המדינות, אך ברור כי מערכת קשרים דיפלומטיים תאפשר למנף את פוטנציאל יחסי הסחר. לא פחות חשוב, הקשרים הדיפלומטיים יהיו בבחינת צעד חשוב בשאיפה ישראלית מראשית הדרך למצוא נתיבים לעולם המוסלמי, ובמקרה זה למדינה המוסלמית הגדולה בעולם. אינדונזיה מצידה עשויה להפיק רווח משיתוף פעולה עם ישראל המצטיינת בחדשנות טכנולוגית. מנקודת מבטה, נורמליזציה עם ישראל תתרום גם להרחבת המכנה המשותף בינה לבין מדינות המחנה הסוני המתון, שכבר נרמלו יחסיהן עם ישראל, ולאפשר לה להיות שחקנית פעילה יותר בנושאי מזרח תיכון.

אולם, אינדונזיה נותרה בעמדתה העקבית; היא לא תכונן קשרים טרם הקמת מדינה פלסטינית עצמאית בגבולות 1967 שבירתה מזרח ירושלים, על בסיס עקרון שתי המדינות. עמדתה יונקת מתפיסה לאומית בדבר מחויבות היסטורית למאבק בקולוניאליזם – וכיבוש השטחים ב-67' נתפס על ידה ככזה - כמו גם ממחויבות עמוקה לעניין הפלסטיני המעוגנת בתחושת סולידריות פאן-אסלאמית בקרב הרוב המוסלמי במדינה. מנקודת מוצא זו, על רקע המלחמה בעזה, ורצונה הנמשך של ישראל בכינון קשרים דיפלומטיים עם העולם הערבי

¹ ד"ר גיורא אלירז הינו כותב אורח במיתוים, עמית נלווה במכון טרומן באוניברסיטה העברית בירושלים ועמית מחקר במכון למדיניות נגד טרור באוניברסיטת רייכמן וכן בפורום לחשיבה אזורית.

והמוסלמי, כדאי להתבונן במרוץ לבחירות לנשיאות שתקיימנה במדינה בפברואר הקרוב. התבטאויותיהם של שלושת המתחרים המרכזיים לתפקיד, מספקות הצצה לתפיסות הרווחות במדינה.

הנורמליזציה עם ישראל בהקשר הבחירות לנשיאות באינדונזיה

בפתח הדברים, חשוב להבין כי כל עניין הנקשר לסוגיה ולמאבק הפלסטיני, כמו גם המחויבות לו, תופס מקום בולט בשיח הפוליטי והציבורי באינדונזיה, וודאי במדיניות החוץ שלה. רק לא מזמן עמדה בלב השיח הציבורי באינדונזיה שאלת [השתתפות](#) ספורטאים ישראלים בשני אירועי ספורט בינלאומיים שאמורה הייתה אינדונזיה לארח - אליפות העולם לכדורגל עד גיל 20 ו"משחקי החוף". מפלגת השלטון PDI-P, תחת ידה הרמה של מגוואטי סוקרנופוטרי, נשיאה לשעבר ובתו של הנשיא המכהן סוקרנו, הובילה התנגדות להשתתפותם, גם מתוך הנחה כי בכך תזכה לרווח פוליטי בבחירות לנשיאות בקרב הרוב המוסלמי; עמדתה נשמרה גם כאשר הובילה לביטול אירוח התחרויות. כל זאת קרה עוד בטרם נפתחה המערכה בעזה. כעת, נוכח המלחמה בין ישראל והחמאס, הפגנת המחויבות של הפוליטיקאים האינדונזים לסוגיה הפלסטינית הפכה למצרך פוליטי נדרש. ההשלכות של המתרחש במזרח התיכון, משפיעות על מערכת הבחירות באינדונזיה, גם מכיוון אחר, כאשר עשרות חשודים, רובם נאמני דעא"ש, [נעצרו](#) בכוונה לבצע פעולות טרור לשיבוש הבחירות. חלק מההערכות שעלו הן כי פעילות ישראל בעזה מעודדת קבוצות טרור, ואף עשויה לסייע להם בגיוס פעילים לשורותיהם.

שלושה מתמודדים על נשיאות אינדונזיה. הראשון הינו גנג'אר פראנאו (Gangar Pranowo), מועמד מפלגת השלטון PDI-P. גנג'אר הינו מושל מחוז, שהוביל את ההתנגדות להשתתפות שחקני הכדורגל הישראלים, תוך שימוש בטיעון הלאומי המעצב בדבר מאבק בקולוניאליזם, ובכך קידם את שמו בתודעה הציבורית, ולא בהכרח לחיוב; חובבי כדורגל רבים זעמו על פוליטיזציה פסולה של הספורט. השני הינו פראבואו סוביאנטו (Prabowo Subianto). פראבואו הינו דמות כוחנית, כריזמטית ושנויה במחלוקת, ולו בשל עברו כגנרל מהעידן האוטוריטרי, שהוטחו בו האשמות כבדות בדבר פגיעה באותה העת בזכויות אדם. הדבר לא מנע ממנו להמריא פוליטית בעידן הדמוקרטי, ואף להתחרות פעמיים על הנשיאות מול הנשיא הנוכחי, הידוע בכינויו ג'וקואי, ולהפסיד לו. להפתעת רבים הוא מונה על ידי הנשיא לשר הגנה בממשלתו הנוכחית, ועתה באופן לא פחות מפתיע, [אך מובן בהגיונו הפוליטי](#), זוכה למעשה לגיבוי הנשיא. מה גם שבנו של הנשיא [הוצב](#) על ידי פראבואו כמועמדו לתפקיד סגן הנשיא. המועמד השלישי הוא אניס בסוודאן (Anies Baswedan), אשר עד לאחרונה מילא את התפקיד הפוליטי המרכזי של מושל ג'קרטה. בסוודאן התבלט לפני שנים לא רבות כמי שמזין [פוליטיקה](#) של זהויות ומנצל בגישה תועלתנית פוליטיקת רחוב מתלהבת של קבוצות אסלאמיסטיות, [ונתפס](#) כמי שהזין את עליית הפופוליזם האסלאמי בעידן הדמוקרטי.

בהתאם לכך, לא מפתיע שבסוודאן, דווקא משום שהוא מזדנב בסקרים, היה הראשון להגיב לאירועים, תוך התעלמות מהטבח שביצע חמאס, וציון קורבנות מהצד הפלסטיני בלבד. הוא התייחס לשורש הדברים ולא צדק המעוגן ב"כיבוש פלסטין" ובאפרטהייד, כהגדרתו. בצד זאת, הוא עמד על הצורך במעורבות רבה יותר של אינדונזיה בפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, למרות הקושי הרב שבעצם מציאת פתרון. גנג'אר, גם הוא גינה ההרג הרב בעזה תוך התעלמות ממעשי הזוועה שביצע החמאס. את ההסלמה בעימות הוא תלה במה שתיאר כ"כיבוש הישראלי ציוני" [שהכריז על עצמו כמדינה ב-1948 על "אדמת פלסטין"](#). ראוי לציין כי גנג'אר הגדיר את שני הצדדים למלחמה הנוכחית כ"מדינה" (negara). גם הוא רוצה לראות פתרון מדיני בסופו של דבר. מול השניים, ניתן להתרשם כי פראבואו, כשר הגנה, מתבטא בסגנון רשמי, ממלכתי, מאופק משהו, תוך נטייה [לראייה אסטרטגית גלובלית השוואתית](#), ובחינת ההשלכות לגבי ארצו. יחד עם זאת, הוא לא נמנע [מלמתוח](#) ביקורת על מדינות המערב בטענה כי הן שותקות אל מול הפגיעה באזרחים, במיוחד ילדים, על ידי ישראל.

השלושה, כמכלול, כמו מתכתבים כול אחד בסגנונו עם הקו המדינתי: ההתעלמות מהטבח שביצע החמאס, גינוי בשפה בוטה מאד של פעילות צה"ל ברצועת עזה, גם תוך עיוות עובדות, והגדרתה "פשעים נגד האנושות" ותביעה לחקירתה, כמו גם תביעה להפסקת אש מידית ומאמץ הומניטרי בעזה. ולא פחות מודגש, מבט אל היום שאחרי, בבחינת הצורך בפתרון שורש הסכסוך, וקריאה לפתרונו בהתאם לפתרון שתי המדינות, על בסיס החלטות הבינלאומיות. מבחינה זו, דומה העמדה לא במעט [להחלטות הפסגה הערבית-אסלאמית האחרונה בריאד](#), בהשתתפות נשיא אינדונזיה. בצד זאת, ניתן להבחין בניואנסים הרלוונטיים לענייננו. אניס מבטא [רצון אינדונזי למעורבות באזורנו, לרבות תפקיד ביישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני](#). גנג'אר, שכבר הוכיח דבקותו ברטוריקה אנטי-קולוניאלית כמסגרת התייחסות לישראל, כמו אף מחמיר וסוטה הפעם

מהעמדה הרשמית המבקשת לראות מדינה פלסטינית בגבולות 4 ביוני 1967 לצד ישראל, באמירתו כי הקמת ישראל ב-1948 על "אדמה פלסטינית" הינה שורש הבעיה. ואילו פראבואו, שעד לפני שנים לא רבות, כאופוזיציונר, התבלט כפוליטיקאי פופוליסט וכוחני, כמו עשה כברת דרך מאז ונשמע כקול ממלכתי ושקול יחסית. ראוי להזכיר כי בשלהי 2021 דווח שנפגש בכנס בבחריין עם ראש המל"ל הישראלי דאז, ואף צולם משוחח בשוליו עם דיפלומט ישראלי. בהודעה שהוציא השר האינדונזי נאמר כי [לא נאסר לדבר עם פקידים ישראליים כאשר הדבר משרת אינטרסים לאומיים](#). ולא פחות מעניין, ב-2018 כאשר "כיכב" עדין כאופוזיציונר לממשלה, הזוכה לאהדת חוגים אסלאמיסטים, רגישים במיוחד לשאלת ירושלים, לא נרתע מלהשמיע קול שלא מתכתב עם תפיסתם, גם שהמועד היה קרוב לסיבוב בחירות נוסף בינו לנשיא. היה זה כאשר הודיע ראש ממשלת אוסטרליה שארצו שוקלת להכיר בירושלים כבירת ישראל ולהעביר אליה את שגרירותה. [הביקורת האינדונזית הרשמית הייתה נוקבת](#) ודווקא הוא הצהיר כי אוסטרליה "מדינה עצמאית וריבונית, ולפיכך עלינו לכבד הריבונות שלה".

מוקדם להעריך תוצאות הבחירות לנשיאות ואף לא ברור אם ייבחר נשיא בסיבוב הראשון בפברואר, דבר המחייב לזכות במעל ממחצית הקולות, או רק בסיבוב השני ביוני. יהיו מי שיאמרו כי מבחינת ישראל אין משנה הדבר מי ינצח בבחירות, שכן מדינה זו דבקה כבר שנים רבות בעמדתה כי לא יכונן קשרים דיפלומטיים עם ישראל טרם הקמת מדינה פלסטינית עצמאית. עתה, כאשר התותחים רועמים ואינדונזיה ממשיכה להפגין בזירה העולמית עמדה אנטי-ישראלית, קשה אולי יותר להצביע על תרחיש שינוי בעמדתה. אולם כדאי להרהר בנושא. למשל, והיה וערב הסעודית, שומרת המקומות הקדושים לאסלאם, ומרכז כובד היסטורי לעולם המוסלמי, תנרמל יחסיה עם ישראל, [עשוי הדבר למתן החשש בג'קרטה מתגובה פנימית טעונת רגשות אסלאמיים נוכח מהלך לשינוי המדיניות כלפי ישראל](#). אבל לא די בחציית החסם הדתי לשינוי מדיניות כלפי ישראל, שכן יוותר רוביקון נוסף לחצייה, המוטיב הלאומי, המעוגן בעמדה רעיונית-היסטורית אנטי-קולוניאלית. ניתן גם להרהר באפשרות, כהשערה בלבד, כי והיה ובפראבואו יגיע להגה השלטון – [זוה תרחיש ריאלי שכנ הוא מוביל עתה בבירור בסקרים](#) – הוא עשוי, הרבה יותר משני מתחריו, לבחון המציאות בגישה פרגמטית, המושפעת פחות מהמטען האידאולוגי המדינתי ארוך השנים. במקרה זה עשויה לסייע גם העזה פוליטית שנראה שניחן בה. צרוף זה שבין גישתו להתנהלותו הפוליטית הבוטחת, עשויה אולי להצמיח חשיבה מחודשת באשר ליחסים עם ישראל. אך גם אם בנסיבות שכאלה תסכים אינדונזיה לשנות מדיניותה כלפי ישראל בטרם כינונה של מדינה פלסטינית עצמאית, תידרש לפחות תזוזה נראית לעין לעבר פתרון מדיני של הסכסוך.

ישראל, אינדונזיה והיום שאחרי המלחמה בעזה

אינדונזיה אינה המדינה הראשונה עליה חושבים כרלבנטית לסכסוך המתמשך בעזה, להתנהלותו ולעיצוב היום שאחרי המלחמה. אולם, ייתכן שדווקא מדינה זו יכולה לתרום לא-מעט למאמצי הקהילה הבינלאומית. ארה"ב, אירופה והעולם הערבי הציבו בשבועות האחרונים קווים מנחים לעיצוב המערכה והמהלך המדיני שלאחריה, המתכנסים למתווה כללי שתכליתו הסופית יישום פתרון שתי המדינות ויזמת השלום הערבית. גם אינדונזיה מאמצת קו זה, כפי שעולה מהשתתפותה בוועידה המשותפת של הליגה הערבית והמדינות האסלאמיות שהתקיימה בריאד, ומההתבטאויות השונות של המועמדים לנשיאות.

הדרך ליישום פתרון שתי המדינות עוברת בכמה תחנות הכרחיות. יש להילחם באסלאם הפונדמנטליסטי של החמאס, ולהציב מולו אלטרנטיבה בדמות רשות פלסטינית מחודשת, שתוכל לקחת אחריות על עזה ועל הקמת המדינה הפלסטינית העתידית. זהו תהליך שייקח זמן, וכדי להגשימו יהיה צורך להוביל מהלכים רבים, ביניהם – פגיעה ביכולות הצבאיות של החמאס; ביסוס שלטון זמני בעזה, קרוב לוודאי כזה המתבסס על כוח רב-לאומי, שיחליף את שליטת ישראל, ידאג לביטחון ויסייע בידי הרשות להיכנס בהדרגה; תהליך שיקום ובנייה של תשתיות ומשק כלכלי מפותח, קיום בחירות ברשות הפלסטינית ובניית הנהגה לגיטימית, הובלת תהליכים של דה-רדיקליזציה בחברה הפלסטינית (והישראלית), כניסה למשא ומתן מדיני ועוד. אינדונזיה, יכולה להוות שחקן משמעותי, ולקחת חלק במאמצים השונים.

לאינדונזיה, למשל, יש ניסיון בכוחות רב-לאומיים. ככל שכוחות רב-לאומיים יהפכו לצעד מדיני רלבנטי בהקשר של עזה, אינדונזיה יכולה לתרום להם, ואף לרצות להיות חלק מהם. [לאינדונזיה נוכחות משמעותית בכוח יוניפי"ל](#) בדרום לבנון. אמנם מבחינת ישראל כוח זה אינו דוגמה מוצלחת, אך אין היא משליכה בהכרח על מעורבות אינדונזיה, והיא מעידה כשלעצמה על עניין אינדונזי למעורבות באזורנו ובכלל במרחב הגלובלי, גם כשחקנית שתורמת להבנתה להשגת יציבות באזורי סכסוך ולקידום צעדים בוני אמון.

נקודה חשובה נוספת היא התרומה האפשרית של אינדונזיה למאמצי הדה-רדיקליזציה של החברה הפלסטינית. מאמץ זה הינו צעד הכרחי בתהליכי בניית האמון בין ישראל והפלסטינים, ובקידום תהליך השלום בכללותו. אפשר שתרומתה המיוחדת, הן ברצועת עזה ואפשר גם בשטחי הגדה המערבית, וכול זאת בתיאום עם ישראל, עשויה להיות באמצעות שני הארגונים האסלאמיים המרכזיים באינדונזיה והמונים עשרות מיליוני חברים/אוהדים, [נהדתול עולמא](#) (Nahdatul Ulama בקיצור NU) ו**מוחמדיה**, שמשמשים כמסד במדינה זו לבניית חברה אזרחית דמוקרטית ועיצוב אסלאם מתון, ברוח המדינה ובברכתה, במידה רבה למען מאבק בקיצוניות דתית, קידום דיאלוג בין-דתי, חינוך לסובלנות ולפתרון סכסוכים בדרכי שלום. שני ארגונים אלו פועלים גם בזירה הגלובלית.

נהדתול עולמא, הינו הארגון הגדול יותר, ודומה שהינו אקטיבי יותר בפעילותו גם מול העולם המוסלמי לקידום תפיסותיו. תפיסותיו באות לידי ביטוי ביוזמה שהחל בה לפני פחות מעשור תחת התמה [של Islam Nusantara](#), כלומר "האסלאם של הארכיפלג האינדונזי", במטרה להיאבק בקיצוניות דתית במישור הגלובלי, ובעיקר במוקדיו במזרח התיכון. הארגון הציע כחלופה את איכותיו של האסלאם האורתודוכסי הסוני הייחודי שהתפתח בהקשר החברתי-תרבותי של אינדונזיה, הכולל סובלנות כלפי אמונות ומנהגים מקומיים, חיים משותפים עם בני דתות שונות ואף קבלה אמיתית של רעיון הלאומיות. במסגרת זו ניתן לראות את [ביקור הייחודי בירושלים ב-2018 של יחיא סטאקוף, אז מזכ"ל הארגון](#), וכיום מנהיגו הדומיננטי, ובכלל דמות בולטת במדינתו. היה זה ביקור חריג, בהתחשב בהיעדר יחסים דיפלומטיים בין שתי המדינות, וככזה עורר ביקורת לא מעטה באינדונזיה ובקרוב גורמים פלסטיניים. בביקורו נפגש סטאקוף בירושלים עם ראש הממשלה נתניהו. על רקע הביקורת הבהירו הממשל האינדונזי והאורח עצמו כי מדובר ב"ביקור פרטי" שנועד לשרת את העניין הפלסטיני, לרבות קידום רעיון הריבונות הפלסטינית. עם זאת, יוטעם כי דבריו של סטאקוף בפורומים שונים במהלך ביקורו, הזכירו את גישתו של מורו ורבו, עבדורחמן וחד (1940-2009), שנחשב במשך שנים למנהיג הכריזמטי של נהדתול עולמא וללוחם למען פלורליזם, זכויות אדם, הבנה בין דתית ותהליכי פיוס. וחד, שהיה נשיאה הנבחר הראשון של אינדונזיה בעידן הדמוקרטי וכיהן בתפקיד בשנים 1999-2001, בלט ביחסו האוהד ליהדות ובאמונתו בזיקה ההיסטורית בין היהדות לבין האסלאם. הוא אף הביע עמדה חריגה בשאלת היחסים עם ישראל, שבה ביקר מספר פעמים, לא בתקופת כהונתו כנשיא. כבר בשבוע הראשון לכהונתו כנשיא קרא וחד לכינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל, צעד נועז מאוד בהקשר האינדונזי, שסוכל נוכח התנגדות פוליטית פנימית חזקה. במהלך ביקורו הדגיש סטאקוף את מושג ה**רחמה** (אל-רחמה) – חמלה, הבנה וטוב לב בין בני האדם, מושג אסלאמי שמצוי גם בשורשי התפיסה של "איסלאם נוסאנטרה". סטאקוף השתמש בו כדי להדגיש את השאיפה לקירוב בין יהודים לבין מוסלמים ובין ישראל לבין המדינות המוסלמיות, וגם לטובת מציאת פתרון לסכסוך באזורנו, שיביא לכינונה של מדינה פלסטינית עצמאית.

אין ספק, לאינדונזיה מחויבות גבוהה לעניין הפלסטיני והיא מוכיחה זאת שנים בזירה העולמית. אך נראה שתתקשה לתרום סיוע כספי ישיר משמעותי לשיקום ובנייה של רצועת עזה, ובכלל בניית הכלכלה הפלסטינית, שכן מדינת ענק זו נתונה באתגרים כלכליים לא מעטים בפני עצמה. בנוסף, אינדונזיה מצויה עתה בביצוע תוכנית שאפתנית [להעתקת הבירה כמרכז השלטוני מג'קרטה הרחק למזרח קלימנטאן שבמזרח האי בורנאו](#), [תוכנית שעלות](#) ביצועה הינה כמובן גבוהה מאד. עם זאת תרומה אינדונזית כלכלית-חברתית לשיקום הרצועה יכולה להיות באמצעות אותם ארגונים אסלאמיים מרכזיים, שתורמים משמעותית מזה שנים רבות במדינתם לקידום תוכניות רווחה והקמה וניהול של תשתיות רחבות בתחומי חינוך ובריאות.

בבואנו לחשוב על הזירה האזורית והגלובלית הרלבנטית לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, מתמקדים לרוב במדינות ערב במזרח התיכון – מצרים, ירדן, מדינות המפרץ, באיחוד האירופי ומדינות אירופה, וכמובן בארה"ב. אולם, הרחבת המבט אל העולם המוסלמי הגדול, עשויה לפתוח הזדמנויות מרתקות. כאשר ישראל, הפלסטינים והעולם יתכנסו לעצב את היום שאחרי המלחמה, ואת הדרך להגיע אליו, כדאי להפנות מבט גם למזרח הרחוק יותר – לאינדונזיה, הודו, ומדינות אחרות. ייתכן שאצלן נמצא מפתח חשוב לחלק מהסוגיות עמן נצטרך להתמודד בבוא היום.